

Ravshanova Nazira Akramovna.

Annotatsiya. Ushbu maqolada inson uchun eng kerakli bo'lgan shifokorlardan biri tish shifokorlari ya'ni stomatologiya haqida uning rivojlanish tarixi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar. *Tish shifokori, shifokor, stomatology, karies, Yunoniston, dentist, qolip, plombalash.*

Tish shifokori atamasi fransuzcha tish shifokori so'zidan olingan bo'lib, tish uchun fransuzcha va lotincha atamalardan olingan. Tishlarni ilmiy o'rganish odontologiya deb ataladi. Tishlarning tuzilishi, rivojlanishi va anomaliyalarini o'rganishdir. Tish shifokorligi ko'pincha og'iz bo'shlig'i bilan bog'liq amaliyot sifatida aniqlanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, og'iz kasalliklari ularning global tarqalishi va ko'rsatkichlari yuqori bo'lgani sababli xalq salomatligi bilan bog'liq muhim masalalardir. Kambag'allarga boshqa ijtimoiy-iqtisodiy guruhlariga qaraganda ko'proq ta'sir ko'rsatadi.

Tish og'riqanida yoki u bilan biron boshqa muammolar paydo bo'lganida, buni darhol bartaraf etishga harakat qilamiz. Qadimgi davrlarda ham odamlar xuddi shunday qilgan. Shuning uchun stomatologiya sivilizatsiya paydo bo'lishi bilan rivojlana boshlagan. Stomatologlar shifokorlar paydo bo'lgandan beri bor. Qadimgi davrda tishlarni parvarish qilishning 52 qoidasi bo'lganini isbotlovchi tarixiy hujjatlar topilgan va ularda tishni qanday qilib oqartirish, hatto to'g'ri nafas olish haqida ham maslahatlar berilgan. Albatta, o'sha vaqtlarda tish va uni davolash bilan bog'liq bilimlar yetarli bo'lmagan.

Qadimgi Yunonistonda taxminan 2500 yil oldin tishlarni olib tashlash bilan shug'ullanadigan dantistlar bo'lgan. Lekin ular faqat chirigan tishlarni olgan. Bu milodiy 1400 yilgacha davom etgan. Takomillashtirilgan vositalar ixtiro qilinishi bilan boshqalarini ham ola boshlashgan. Qadimda tish og'rig'i bilan nima qilishni bilishmagan. Yunonistonda bolalar undan azob chekkanida, ularga og'riqni kamaytirishga yordam beradigan dorilar berilgan. 200 yil oldin dantistlar tish og'rig'ini kamaytirish uchun milkka qizdirilgan pichoq qo'ygan. Tishlardagi teshiklarni yamash ilk bor o'rta asrlarda boshlangan. Dastlab ular mum va rezina bilan to'ldirilgan. Keyinchalik metallardan, ayniqsa, qo'rg'oshin va oltindan foydalana boshlangan. Aytgancha, zamonaviy tish cho'tkasi 1498-yilda ixtiro qilingan. Uni xitoylik dantistlar qirollik oilasi foydalanishi uchun ixtiro qilgan.

Taxminan 100 yil oldin, agar kishi stomatolog bo'lishni xohlasa, u tajribali shifokorlar bilan amaliyot o'tashi kerak bo'lgan. 1840-yilda mutaxassislarni tayyorlash uchun Baltimorda tish jarrohligi kolleji ochilgan. Bu stomatologlar kasbining boshlanishi bo'lib xizmat qilgan. Bugungi kunda ushbu mutaxassislikni egallashni istagan kishi kollejda 3—4 yil o'qib, dastlabki ta'lim olishi va keyin uni yana 4 yil oliy stomatologiya muassasasida davom ettirishi kerak.

Stomatologiya (yun. "stomatos" — og'iz va "logos" - fan, ta'limot) — klinik tibbiyotning bir sohasi; og'iz bo'shlig'i a'zolari: til, lab, lunj, og'iz shilliq pardalari hamda yuz-jag' tizimi va unga yondosh soha kasalliklarini, ularni keltirib chiqaradigan sabablarni

va mazkur kasalliklarning oldini olish usullarini o'rganadi. Og'iz bo'shlig'i a'zolari kasalliklari Gippokrat, Ibn Sino, Galen, Sels va boshqa olimlar tomonidan tavsiflangan. Ibn Sino asarlarida ilk bor tishlar qamashishi va og'riqlarining tabiati bayon etilib, shunday hollarda nimalardan foydalanish ko'rsatilgan. 14-asrda fransuz vrachi Gide Sholiak tish sug'uradigan asbob ixtiro qildi. 15-asr oxirida italyan vrachi J. D. Arkale tishni oltin, qo'rg'oshin va qalay folgasi bilan plombalash mumkinligini ko'rsatadi. 17—18-asrlarga kelib stomatologiya klinik tibbiyotning mustaqil sohasiga aylandi. 19-asrda tishni plombalash va yasama tishlar tayyorlash texnikasi puxta ishlab chiqildi. 19-asr oxiri — 20-asrning birinchi yarmida fiziologiya, anatomiya, patologiya, biokimyo va boshqa fanlarning taraqqiyoti stomatologik kasalliklar etiologiyasi, patogenezini, davolash choralarini va profilaktika tadbirlarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Qadimgi zamonlar: stomatologiya amaliyoti ming yillar oldin boshlangan. Misr, Yunoniston va Rim kabi qadimiy tsivilizatsiyalarda tish muolajalari "tish tortuvchi" yoki "tish shifokori" deb nomlanuvchi shaxslar tomonidan amalga oshirilgan. Bu dastlabki amaliyotchilar birinchi navbatda tish chiqarish va tish og'rig'idan xalos bo'lishga e'tibor qaratishgan.

O'rta asrlar: O'rta asrlarda stomatologik yordam ko'pincha sartaroshlar, temirchilar va rohiblar tomonidan amalga oshirilgan. Tish muolajalari oddiy bo'lib, ko'pincha ibtidoiy asboblardan yordamida tish chiqarishni o'z ichiga oladi.

17-18-asrlar: stomatologiyada yutuqlar 17-18-asrlarda paydo bo'la boshladi. Ko'pincha "Zamonaviy stomatologiyaning otasi" deb ataladigan frantsuz jarrohi Per Fouchard ushbu sohaga katta hissa qo'shgan. U turli stomatologik asboblarni taqdim etdi, tishlarni tiklash usullarini ishlab chiqdi va og'iz gigiyenasi muhimligini ta'kidladi.

19-asr: 19-asr stomatologiya sohasida keyingi yutuqlarni ko'rdi. Horace Wells va Uilyam Morton tomonidan ishlab chiqilgan stomatologiyada behushlikdan foydalanish muolajalar paytida og'riqni yo'qotish orqali stomatologik muolajalarni inqilob qildi. Bundan tashqari, stomatologik kreslo ixtirosi va tish plombalarining joriy etilishi bemorning qulayligi va davolanish natijalarini yaxshiladi.

20-asr: 20-asr stomatologiyada sezilarli yutuqlarga erishdi. Rentgen nurlari tish kasalliklarini tashxislash uchun muhim vositaga aylandi. Lokal behushlikning rivojlanishi og'riqsiz stomatologik muolajalarga imkon berdi. Tish implantatsiyasi, ortodontiya va kosmetik stomatologiyaning joriy etilishi stomatologik muolajalar ko'lamini yanada kengaytirdi.

Zamonaviy davr: So'nggi o'n yilliklarda stomatologiya texnologiya va tadqiqotlardagi yutuqlar bilan rivojlanishda davom etdi. Raqamli tasvirlash, lazer stomatologiyasi, kompyuter yordamida loyihalash va ishlab chiqarish (CAD/CAM) tizimlari va boshqa innovatsion texnikalar sohani o'zgartirdi. Shuningdek, profilaktik stomatologiyaga, ta'lim va erta aralashuv orqali og'iz bo'shlig'i salomatligini mustahkamlashga e'tibor kuchaymoqda.

Bugungi kunda stomatologiya umumiy stomatologiya, ortodontiya, periodontologiya, endodontiya, og'iz bo'shlig'i jarrohligi va boshqalarni o'z ichiga olgan keng ko'lamli stomatologiya mutaxassisliklarini o'z ichiga oladi. Tish parvarishi va bemorlarning

natijalarini yaxshilashga qaratilgan doimiy tadqiqotlar va texnologik innovatsiyalar bilan soha taraqqiyotda davom etmoqda.

O'zbekistonda stomatologiya fani 1954-yildan shakllandi, shu yili ToshDI (hozirgi Toshkent Davlat Stomatologiya Instituti)da stomatologiya fakulteti ochildi. 1956-yilda maxsus stomatologik kafedralar tashkil etildi. Keyinchalik bunday kafedralar Samarqand, Andijon tibbiyot institutlarida, Toshkent vrachlar malakasini oshirish institutida ham ochildi, 1994-yilda Buxoro Davlat Tibbiyot instituti tashkil etilib, uning tarkibida stomatologiya fakultetining ochilishi stomatologiya fanining yanada ravnaq topishiga zamin yaratdi. O'zbekistonda stomatologiya fani rivojiga A. G. G'ulomov, M. V. Paradoksov, A. T. Busigin, M. V. Busigina, shuningdek, V. A. Yepishev, S. A. Zufarov, M. M. Miryoqubov, E. U. Mahkamov, T. X. Safarov, M. V. Begmetov, M. I. Azimov, R. K. Yakubov, R. A. Amanullaev, A. A. Akbarov va boshqalar katta hissa qo'shganlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Халилов И. Х. вабошк. "Болалар терапевтик стоматологияси ва стоматологии касалликлар профилактикаси", Тошкент, 2007
2. Zimmer S. et. Al "Welche Zahnpaste bietet den besten schutz for kanes?", Berlin, 1994
3. Старовойтова Е. Л., Антонова А. А., Стрельникова Н. В Обзор литературы: кариес зубов детей раннего возраста как социально значимая проблема здравоохранения. // Дальневосточный медицинский журнал. 2018. № 3. С. 106-111.
4. Абдуазимова Л.А. и др. Усовершенствование методов лечения кариеса и его осложнений // Вестник науки и образования, 2022. № 2-1 (122). С. 75-80.
5. Абдуазимова Л.А., Мухторова М.М. Оценка состояния заболеваемости кариесом в детском возрасте // Вестник науки и образования, 2021. № 13-2 (116). С. 16-22.